

Horváthy Sára : Párizs, középkori diákváros¹

Párizs, világváros. Párizs, a divat, a szerelem és az elegancia városa. Párizs, a kultúra, a múzeumok és az opera városa. A Mona Lisa, az Eiffel-torony és a Notre Dame. Villon, Victor Hugo és Van Gogh. 1789 és 1968. És még lehetne sorolni a végtelenségig. Párizs sok mindentől híres, és sok féle embert vonzott magához a történelem során: utazókat, tudósokat, menekülőket, hírességeket és névteleneket. Van, ki nevét Párizs utcáin szerezte meg, és van, aki Párizs utcáin vált ismeretlenné. Ma a társadalom egy olyan rétegről szeretné szólni, amely Párizsban az Ókor óta nyüzsög és pezseg, Párizs utcáin az Ókor óta demonstrál és követel, Párizs hírnevét az Ókor óta világszerte viszi és hirdeti: a diákságról.

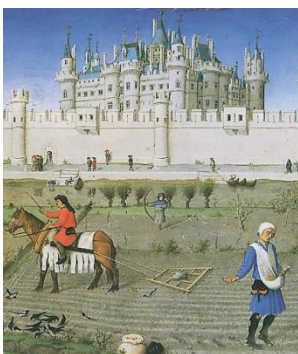
A „diák” státusz egy átmeneti állapot a gondnélküli gyermekkor és a dolgozó felnőtt lét között. De egy egyetemista városban ennek az átmeneti állapotnak képviselői állandó lakásukat képeznek. Párizs nemcsak Európa egyik legrégebbi egyetemi városa, hanem egyszerűen Európa egyik legrégebbi központja. Fergetes diákéletének az Ókorba visszanyúló gyökerei még a mai napig is virágokat hoznak. A párizsi élet egyik meghatározó személyisége a mindenkori diák, aki fénykorát mégis a középkorban élte.

Előadásomat először egy időutazásnak képzeltem el, de rájöttem, hogyha át kellene repülni az egész történelmet, akkor még holnapután sem lennék készen. Így kizárólag Villon Párizsáról szeretnék beszélni, és most a középkori párizsi utcákon fogunk együtt sétálgatni, három részes felosztásban, mint egy jól megkomponált sorbonne-i dolgozatban. Először általánosan áttekintjük a középkori egyetemet; aztán megközelítjük Párizst; és végül követünk egy diákot mindennapi teendőiben, beiratkozásában, óráiban, vizsgáiban.

Minden kedves hallgatónak jó utazást kívánok, időben és térben!

1) Mi az, hogy „egyetem” a Középkorban? És mi az, hogy „párizsi egyetem” a Középkorban?

A középkori társadalom egy földhöz kötött társadalom, abban az értelemben, hogy a lakosság többsége helyhez kötött, a földeken dolgozik. Egy réteg viszont, diplomaták, katonák, kereskedők, zarándokok utaznak, bár nem egyszerűek a körülmények. Nem biztonságosak az utak, nincs tömegközlekedés, sok a rabló és mindenben uralkodik az időjárás. Mindezek ellenére: a járás-menés meg nem áll. A diákok is ebbe az örökké mozgó rétegbe tartoznak. Sajnos kevés a biztos forrás: levél alig van, inkább a regiszterekből (a szállásokéból, az egyetemekéből és a biroságokéból) maradt fen valami, meg persze a kortárs művészetekből szerezhetünk ismereteket. Idővel ezt a réteget magával ragadta az irodalom, a zene, a filozófia, és így sok idealizált elképzelés jött létre. Egy romantikus kép jelent meg a vándordiákokról; szép városokban, duhaj diák élettél, zenével, költészettel, viadalokkal, Villonnal és a Carmina Buranával. Mintha a Középkorban mindenki, mindig ilyen örömteli életet élt volna. Az egyetemre járás nem volt mindig szabad választás következménye. A család, a helyi erők, vagy az egyházi előjáróság, sok minden befolyásolhatta az indulást és az egyetem kiválasztását.

Egy földhöz kötött társadalom²

Idealizált középkor³

Párizs a 13-ik században

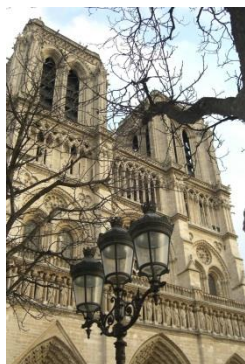
¹ Elhangzott a Hollandiai Mikes Kelemen Kör 2013. április 14. összejövetelén, a Vianeni Magyar Otthonban. — Mikes Int. Szerk.

A 13-ik századi párizsi egyetem egy intellektuális sürgés-forgás a középkori világban. Párhuzamosan, Oxfordban, Bolognaban, és a déli egyetemeken (Montpellier-ben és Toulouse-ban is), jelentős a fellendülés.

Az egyetem a 13-ik században egy erős csoportot képez: a latin név, *universitas*, is azt jelenti, hogy „csoport”, „közösség”. Kicsit olyan, mint a céhek, ugyanabban az időben. A csoportba beletartoznak a diákok és a tanárok is. A 12-ik században sok iskola alakult, de ez mind anarchikus módon történt, nem volt semmi szabályozás. Valamit tenni kellett a tanítás érdekében, a tantárgyakat el kellett különíteni egymástól, a programokat meg kellett szabni, a vizsgákat meg kellett szervezni. Erről nem az egyház gondoskodott, hanem a tanárok, és így elérhettek az iskolák egy bizonyos függetlenséget: a beszédben, a tanításban, a gondolkodásban. Ezt az időt nevezzük *reformatio in melius*-nak, azaz reformok a javítás érdekében. Párizs egyetemének első „státuszait”, szabályait, egy Robert de Courçon nevű pápai legátus jegyezte fel, 1215-ben. Itt *universitas magistrorum et scoliarium*-rol van szó. Ugyanúgy, mint a céheknek, az egyetemnek is monopoliuma van, csak ők végezhetik ezt a foglalkozást. A tanárok és diákok különálló csoportként lettek elismerve. Minden szabályozott: az órarend, a vizsgák lebonyolítása, a rektor megválasztása, a diplomák kiosztása. Még a sztrájkokról is írnak, mikor lehet és mikor nem, sztrájkolni.

Egy testület vezetőjét már a Romaikor óta rektornak nevezzük. Ő az egész egyetem feje és ő felel jogilag is az intézményért. Párizsban - egy tanár-diák gyűlésen- hat hónapra választották a rektort.

A Notre-Dame-i kancellár, aki egyúttal az egyetemi kancellár is volt, sokszor állt ellentétben az egyetemmel. Így persze nem volt könnyű a fejlődés. Sok téma okozott veszekedéseket, pl. a vizsgák lebonyolítása is. Sokszor csak személyes viták, féltékenységek miatt, gyúltak ki az egyetemi/egyházi összecsapások. Aztán egy idő múlva, a növekvő létszám miatt, egy második kancellariát is kellett nyitni Párizsban. Az Ile de la Cité-inferius, és a Montagne Sainte Geneviève-superius kancellária között persze viták voltak, hogy kinek jobbak a diákjai, megbízhatóbbak a vizsgái.

A két kancellária székhelye: a Notre-Dame és a Sainte-Geneviève hegy

Voltak olyan esetek, amikor hamis diplomákkal tüntettek ki diákokat. A pápa is be lett avatva ebbe a dilemmába. Ezért alapították meg a *baccalaureatus*-t -amit Párizsban *determinatio*-nak is hívtak-, ezt a *licencio* előtti, nemsokára kötelezővé tett vizsgát, amibe a kancellár nem avatkozhatott be. Fölmerült az a kérdés, hogy akkor a külföldi diákoknak is kötelező-e ez a vizsga? Igen, jött a válasz. Nekik is, ha olyan jók, mint állítják, hogy érdemes legyen nekik Párizsban tanulni, akkor Párizsba érkezésükkor vizsgáznuk kell.

Volt egy, a rektort segítő, mesterekből összeálló, egyetemi tanács. Ők írták le a státuszokat, melyekre megesküdött az egyetem minden tagja, legyen az tanár vagy diák.

Az egyetem, amely egy testület, egy korporáció, majdhogynem egy együtt- és jól működő céh akart lenni, sosem találta meg az összhangot. Valójában egy heterogén, sok-sok kis közösségből összeálló csoport maradt, ahol örökös viták zajlottak.

Az egyetem kialakulása megerősítette Párizs királyi, fővárosi rangját és ragyogását. Párizs a 13-ik század elején egy nagy, fejlődésben lévő város. Új várfal veszi körül, és ebbe már beletartozik a „rive gauche”, a Szajna bal partja is, ami a Notre-Dametól délre esik. A király megértette, mennyire fontos szerepet játszik a tudás és annak fejlesztése, egy ilyen szinten lévő, és még magassabbra igyekvő városban, mint az akkori Párizs. Politikai okokat is kell keresni és lehet is találni a párizsi egyetem megalakulása mögött: Philippe-Auguste, aki Franciaország királya volt, 1180 és 1223 között, úgy gondolta, hogy az egyetem védelme nemcsak a tudás fejlődését fogja szolgálni, de saját királyi erejét is meg tudja ezáltal erősíteni. Nem volt ez egy rossz gondolat. Tehát már a kezdetek-kezdetén felvette a harcot a király maga az egyházi iskolák ellen, hiszen ezek a 13-ik sz. előtt

2 *Très riches heures du Duc de Berry*, 141-1486

3 Neuschwansteini kastély, Bayern, Németország

is léteztek Párizsban és más városokban is. Az egyetem nem csak így, ex nihilo jött létre, hanem egy már létező hagyományra épült. A többi úgynevezett „francia” város iskolája -mert akkor még mindig relativ, hogy melyik település melyik országhoz tartozik- csak sokkal később, a 14-15-ik.szban kapta meg az egyetemi címet.

A 13-ik század végén, már több mint 10 ezer diák és tanár tartozott a párizsi egyetemhez. Egész Európából vonzotta őket az intézmény jó hírneve. Több jel is arra mutat, hogy Béla király híres névtelen jegyzője is, Anonymus, Párizsban végzett.

A párizsi egyetem épületét, a Sorbonne-t, 1257-ben alapították. A Középkor teljes ideje alatt, ez volt a Nyugati keresztény világ egyik legfőbb intellektuális központja. A tanítás minősége és magas színvonala, Európa szerte ragyogó hírnevet biztosított neki. Ugyanakkor ebben az időben, a 13-ik század elején, még sok minden hiányzott. Nem volt egyetlen nagy épület ahová mindenki tartozott; inkább több, kis közösséget kell elképzelnünk, és mindegyiknek máshol volt a székhelye, s az is előfordult, hogy az órákat a szabadban tartották, pl. az akkoriban akasztásairól híres (még mai napig is létező) Place Maubert-en. Olyan is volt, hogy a diákok jártak a tanárok házába. Sokáig a Rue du Fouarre-ban -más néven Rue des Escoliers-ban- voltak az épületek, amelyekben a diákok, a földön vagy szalmazsákokon ülve, a térdükön jegyzetelve, hallgatták a mester tanítását. Mind a négy nationak –Francia, Picard, Norman és Német- itt volt a College-e, de erről majd a következőkben beszélek. 1887-ben, III Napoléon császár alatt, ezt a középkori kis utcát, mint sok másikat a Latin Negyedben, részben megszüntették és átrajzolták.

Tanítás a szabadban.

Párizsi látkép a késő középkorban.⁴

A párizsi egyetemnek - bár az egyetemi élet már korábban elkezdődött- igazi nagy épülete csak a 14-ik század végére lett. A francia király 1200 óta vállalt felelősséget a diákok biztonságáért. Viszont, a párizsi iskolákon az egyház, a Notre-Dame-i püspökség uralkodott, és így két ellentétes erő csapott össze. Az 1231-es évet tartják számon úgy, mint az igazi megalapítás évét. Ebben az évben, április 13-án, írták alá a „Párizs, a tudomány anyja” elnevezésű pápai bullát. Ebben a bullában a diákok sztrájkjogot is kaptak, arra az eshetőségre is felkészülve, ha netán támadás érné őket, sértegetéssel vagy más fenyegetéssel, pénz kérésével.

A középkori párizsi diák közösségben több véres esemény is történt. 1229-ben pl. egy, a királyi seregekkel való összecsapás után, számos halottjuk volt, ami egy nagy sztrájkhoz vezetett, ami több hónapig tartott, mert sem a püspök, sem a király nem nyújtott elegendő segítséget. A püspök azért nem, mert nem az ő hatalma alatt állt az egyetem; a király pedig azért, mert saját csapatai ellen tehetetlen volt. Sok tanár és diák úgy döntött, elszegülnek más francia városba vagy más országba, pl. Angliába, azon belül is, Oxfordba. Ez a Párizsból való „szökés” rosszat tett az egyetem hírnevének. A tanárokat és a diákokat pápai támogatással próbálták visszahívni. Persze nem mindenki jött vissza.

Abban az időben ugyanis nagy divat volt a „peregrinatio academica”: a legtöbb egyetemista elhagyta szülővárosát –akár még anyaországát is-, hogy aztán egész Európában tanuljon és tanítson. Párizsba mindenhonnét özönlöttek, ugyanúgy mint Bolognába, ahol jogot lehetett tanulni, vagy Montpellierbe, ahol orvosi egyetem volt. A peregrinatus diák nem maradt sokáig egy helyben, sodorta őt a változás lehetősége és a tudás vágya. Vele együtt utaztak a kodexek és a nagy gondolatokat.

⁴ *Heures d'Etienne Chevalier*, J.Fouquet, 1452-1460

2) Mi kell ahhoz, hogy a Középkorban egyetemre járjunk?

Azért, hogy az ember beléphessen egy középkori egyetemre, három dologra volt szüksége: alapiskolai ismeretekre, az utazás vállalására és persze sok pénzre. Végülis elég hasonló az akkori helyzet a mostani Erasmus programhoz. Egy utrakelő diák előtt sok nehézség áll: először is az út maga, de aztán ott helyben a szállás, a megélhetés, a magány, a honvágy. Emiatt valószínű, hogy nem a legfiatalabbak, nem a legszegényebbek, s nem is olyanok indultak útra, akiknek testi-, lelki-problémái voltak. S akik nekivágtak, azok sem teljesen egyedül tették, hanem csoportokban, ismert, jelzett utakon haladtak a kiválasztott város felé.

Az egyetem egy olyan hely, ahol adott tantárgyakból, rengeteg technikai munka árán, lehetett az intellektuális tudást elsajátítani. Az egyetem Európa szerte elfogadott rangot adott, és minden diák abban reménykedett, hogy egyetemi tanulmányai végeztével jó állást kaphat majd, akár civil akár egyházi pályán.

Elvileg bárki mehetett egyetemre. A gyakorlatban azonban több tényező is közrejátszott abban, hogy ki ment és ki nem ment egyetemre. A legszegényebbek, pl., már beiratkozni sem tudtak, vagy ha valahogy be is kerültek, elbocsátották őket, mert nem tudták már fizetni a tandíjat. Igaz, kérhettek támogatást és segítséget, nemesektől, városoktól vagy az egyháztól.

A legtöbb diák a középosztályból származott: jómódú földbirtokosok, kereskedők, kismanesek fiai jártak elsősorban a középkori egyetemekre. Nagyon elterjedt az a gondolat, hogy a nagynemességből jártak volna a legtöbben, de a beiratkozás i jegyzékeket olvasva, egyértelműen helytelen. Csak később, a 16 és 17-ik századokban lett divatos a nemesség felső rétegeiben is egyetemre járni. Asszonyok, lányok, persze nem mehettek.

A magas színvonalú tudományos munkához elengedhetetlenek voltak bizonyos alapismeretek. Mit értünk a Középkorban „alapismereteken”? A latint, persze, amit vagy megtanult a diák otthon, magán tanárral, vagy az alap iskolákban.

„A diák megérkezik az egyetemre” című allegória⁵

Tanár és diák.⁶

Sokszor nem a hírnév miatt történt az egyetem kiválasztása, hanem inkább az otthon közelsége volt elsődleges. Emlékezzünk arra, hogy ebben az időben sok volt a járvány, a háború; a hosszú utazás ilyenkor nemcsak drága volt, de veszélyekkel is járt. Még olyan is előfordult, hogy egy város megtiltotta diákjainak, hogy „külföldön” -más országban, más városban- tanulhassanak. Így pl. a velencei ifjak csak a pádovai egyetemre járhattak. Nem mehettek máshova, sem messzebbre, sem jobb helyre.

De voltak vállalkozóbb szelleműek, akik mégis nekivágtak Európának.

⁵ *Margarita Philosophica*, Gregorius Reisch, Gent, 1505.

⁶ *Initiálé* egy XIII. századi kéziratból, British Museum.

3) Egy diák mindennapjai a középkori Párizsban

Kis diákunk elindult otthonából a nagy Párizsba. Ahogy oda megérkezett, lakhatást kellett találnia. Két lehetősége volt: kibérelt egy kis szobát, ha tehetősebb volt, akár egy házat is, egyedül vagy másokkal az ő nemzetiségéből; elterjedtebb volt a 2. opció: egy már „gradualt”, azaz végzett diákhöz költözött. Ez az utóbbi megoldás nem csak anyagilag volt előnyös, hanem ezáltal diákunk tanulási segélyt is kapott.

Miért beszélnek is különböző országokról?

A 12-ik században, tudjuk, hogy a német Hugues de Saint-Victor, az olasz Pierre Lombard, az angol Etienne Langton és a breton Pierre Abélard (ő irodalmi háttere miatt, ismertebb, mint a többi) is Párizs iskoláiban tanítottak. Barbarossa Frigyes (német-romai császár) már 1155-ben *Habita* című alkotmányában foglalkozott a diákok és a tanárok vándorlásával. A császár támogatni kívánta pénzzel és védelemmel, azokat a diákokat, akik tanulási okokból hagyták el az országot. Egy idő után a „diák” szó egyenlővé vált a „külföldivel”.

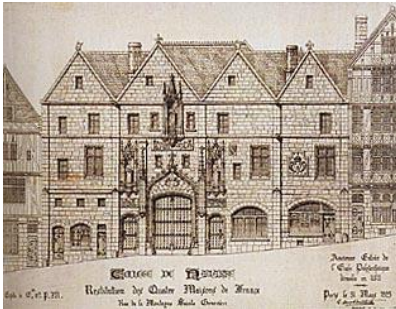
Pierre Lombard⁷

Abélard és Héloïse⁸

Mi más is lehetne egy diák Párizsban, mint külföldi? Egész Európából jöttek Párizsba: Észak-Franciaországból, a Brit-szigetektől, a mai Hollandiából és Németországból; a déli részekről (Olaszországból, Spanyolországból és Dél-Franciaországból) inkább az olasz egyetemek felé igyekeztek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy közülük nem fordult volna meg egy-egy Párizs utcáin.

Amikor megérkeztek, először honfitársaikkal találkoztak, náluk szálltak meg egy ideig, amíg saját szállást nem találtak. Minden „natio”-nak volt egy „iroda”-szerű alapítványa, ahova az érkező diákok beiratkoztak. Itt tanárokat is javasoltak nekik, és rendelkezésükre állt egy külön kápolna ahol a saját nemzeti vagy vallási ünnepeiket megtarthatták. Párizsban tudunk dán, lombard, ír „college”-kről, utcanevük is őrzi még emléküket. Mint már korábban beszéltem róla, négy natiót tartottak számon Párizsban, s mind a 4-nek voltak alcsoportjai.

Collège de Navarre

Collège d'Upsal

Az iskolák utcája

- A „francia natio”ba öt ilyen kisebb alcsoport tartozott, mint Párizs, Tours és környéke, Burgundia, Bretagne, Dél-Franciaország, sőt még Spanyol- és Olaszország, az összes Mediterrán sziget és Afrika is.

⁷ Archives de France, 1100

⁸ Abélard et Héloïse, Roman de la Rose, Jean de Meung, XIV.század

- Nézzük most a Picardie natiot: itt csoportosultak az Észak-Franciaországból és a Németalföldről - többek között Utrechtből - érkezett diákok.

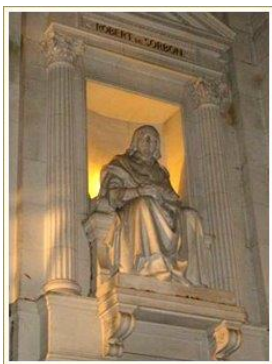
- A Normandiai natióban kizárólag normanok voltak; sem az angolok, sem a bretonnok nem kerülhettek ide.

- Az utolsó natio a Német. Ebbe tartozik minden más, ami a három elsőbe nem fért be: Német föld persze, aztán Magyarország, Lengyelország, Svájc, Dánia, Anglia, Skócia és Írország.

A négy natio azonos hierarchiával épült fel: mindegyiknek az élén egy procurator állt, akit évente választottak meg.

Voltak azonban olyan szegény diákok, akik ezekbe a szerveződésekbe pénziárában nem tudtak beiratkozni. Nekik az egyházi rendek segítettek, kosztot és kvártélyt biztosítva a legszegényebbeknek. Ezeket a házakat is „college”-nek hívták. Sok gazdag magán ember is alakított college-t, saját házában. Robert de Sorbon is ezt tette 1257-től kezdődően; közel húsz szegény diáknak adott szállást a Sainte-Geneviève hegy oldalában levő házában.

Ő maga tanította őket teológiára. Így alakult meg a Sorbonne. Robert de Sorbon maga is szegény családba született, egy Sorbon nevű városban (innen a neve). Később Reims-be tanult teológiát, majd „chanoine” –magyarul kanonok- Cambrai-ban; Szent Lajos, más néven 9.ik Lajos francia királynak volt a gyóntatója.

Robert de Sorbon

A Sorbonne épülete

Az egyház –egy átmeneti időszak után- egyre inkább kiszorult az egyetemi oktatásból, és mint a kezdetek kezdetén, collegei egyszerűen szálláshelyek lettek. Ahol még folyt a tanítás, azok a szerzetesrendi iskolák voltak, a Dominikánusok és a Ciszterciák. Egyetemi címeket, baccalaureatust, doctoratust azonban nem adhattak. Csak a tudós papok nevelésével foglalkoztak. Egyetemi katedrát csak néhány Ferences rendi szerzetes kapott, akik természetesen diákokat is hoztak magukkal. Az újonnan érkezettek nem tudtak azonosulni a már ottlévők egyház ellenességével, amit a régiek nem vettek jó néven. Guillaume de Saint Amour vezetése alatt (ő egy világi tanár volt), próbálták elűldözni ezeket az újonnan bekerült egyházi tanárokat.

Az egyházi és világi college-kben lakó párizsi diákok gyakran találkoztak az utcán, beszélgettek egymással és segítettek egymást. Többnyire nem a diákok közt voltak ellentétek, hanem a college-ok igazgatóságai között.

A Párizsba érkező diákok mindenkor a „Quartier Latin”ben, a latin negyedben éltek és tanultak. Ez a mostani 5.ik kerület, a Panthéon, a Sorbonne, a Luxembourg kert környéke, a Szent Geneviève hegy híres negyede. Ott éltek, ott voltak az iskoláik, de a mulatóhelyek is.

9 Robert de Sorbon szobra, Grand Amphithéâtre de la Sorbonne, Crauk, XIX. század

10 A Sorbonne, Richelieu átépítései után, XVII.-i metszet

A Latin Negyedben van ma is a párizsi egyetemi élet szíve.

Mulatság11

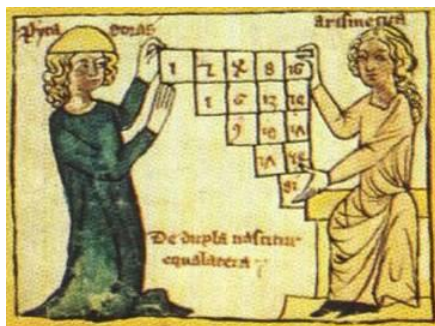
A szállás megszerzése és a beiratkozás után –akárcsak ma is-, a tantárgyak fölvétele következett. Párizsban filozófiát, grammatikát, dialektikát, orvostant, jogot és teológiát tanítottak. Felbukkantak az arab művészetek is, úgy mint: asztronómia, geometria és optika. A tanév októberben kezdődött és júniusig tartott. Az akkori Sorbonne-on a diákok három fajta diplomát szerezhettek:

- a baccalaureatust (grammatikából azaz nyelvtanból, dialektikából azaz a gondolatok logikus kifejezéséből, és retorikából, a gondolatok szóbeli kifejezéséből),

- a licence-ot (aritmetikából magyarul számtanból, geometriából vagyis mértanból, asztronómiából, csillagászatból és musicából, zenéből).

- és doktoratust.

Ez a hét tantárgy alkotja a « trivium quadriviumque-t », a hét szabad művészetet, ami a bölcsészeti fakultációnak a tananyaga, és ami úgynevezett szabad emberré tesz. Arisztotelész volt az a leghíresebb görög filozófus, akinek tanításait minden tantárgy kapcsán idézték.

Aritmetika12

Geometria13

A baccalaureatus és a licence megszerzése után doktorálni is lehetett, orvostanból (Hippokratész és Galénosz szövegeinek ismerete alapján), aztán jogból és teológiából. A Párizsban tanuló egyetemisták Arab tudósok műveit is tanulmányoztak latin fordításban, pl. Averroes-ét. A doktori vizsgák szóban zajlottak, így a retorikának, a gondolatok helyes szóbeli kifejezésének, óriási értéke volt. Az ókori szövegek nem változtak, de a rájuk épülő kommentek, magyarázatok, egyre művészebbek lettek. A szép beszéd, Cicero és Quintilianus tanításai, a középkori egyetemeken, nagy hangsúlyt kaptak. Az egyetemi tanulmányok sikeres befejezése segített a szociális hierarchiában való feljebb jutásban. Ugyanúgy, mint a mostani doktoranduszoknak, témavezetőt kellett választani, akit akkor „magisternek” hívtak. Ő addig maradt a diákkal, amíg az ezen az egyetemen tanult.

Diáknak lenni sokba került, de voltak bizonyos kedvezmények is. Így a diákoknak nem kellett adót fizetniük és nem lehetett őket adóságok miatt letartoztatni sem. Az adófizetés aluli felmentés fontos volt számukra, mikor át akartak menni a

11 *Trubadúrok*, germán anonim, XIV.század

12 *Trivium quadriviumque*, XIII.századi kézirat

13 *Elemek*, Euklidész, Aldébard de Bath fordítása, 1309-1316

Szajna valamelyik hídján; pozitívum volt az is, hogy nem kellett katonai szolgálatot teljesíteniük. Királyi védelem alatt voltak. Még sztrájkolhattak is. Viszont nem volt szabad nekik fegyvert hordaniuk. A latin nyelv használata és a tonzúra kötelező volt. Öltözködésükben sem voltak teljesen szabadok. Azok azonban, akik csak pénzügyi kedvezmények miatt vagy a katonai szolgálattól való felmentés reményében lettek diákok, nem koptattak sokáig az egyetem nem-létező padjait. A doktorátusig sohasem jutottak el.

Kötelező tonzúra.14

A diákokat és a tanárokat nem mindig jó szemmel látta a lakosság többi része. A párizsi nép nem igazán szerette őket. A városfalon kívül övék volt egy egész rét, ahova szórakozni járhattak. Sokukat többször a kocsmákban látták, mint órákon. Éjjelente is zajos volt tőlük a város. Veszekedtek maguk közt és összezsaptak a lakossággal is. Ezek a viták időnként halálos kimenetelűek voltak. A Párizsiak nem feltétlenül szerették és fogadták el az idegeneket. A xenofóbia már akkor is létezett. Azért nagyobb részben mégis csak elvegyültek az idegen diákok a helyi társadalomban. Fölvették szokásaikat, a sajátjaikat is megtartva. Egy olyan különleges társaság alakult ki, melynek pezsgésétől Párizs utcái mindig mozgásban voltak. Gyakran csúfolták egymást a különböző nemzetek fiai. Az angolokat iszákosságuk miatt, a franciákat büszkeségükért, a németeket azért, mert gusztustalanok voltak; a normanok nagyképűek, a Poitou-ból érkezők pénzéhesek, a lombárdok lusták, a rómaiak csúnyán beszélők, a szicíliaiak kegyetlenek, a flamandok meg olyan puhák, mint a vaj.

Reggel a tanárok és a diákok egyaránt korán ébredtek, hogy még az órák előtt a misét meghallgassák, ki-ki a maga kápolnájában, a maga natiojával. Órák után meg mulattak.

Az egyetemen három tevékenység folyt:

- *docere*, tanítani, ez a tanárok munkája;
- *studere*, tanulni, ez a diákok munkája;
- *erudire*, okosítani, ami a mester és a diák kölcsön hatásán alapszik.

Voltak olyan tantárgyak, a teológia pl., amiknek elsajátítása nagyon hosszasan tartott. A párizsi diáknak, mint más középkori diáknak sem, nem volt tankönyve. Itt főleg szóban elhangzott anyagokat kellett szajkózni, ismételtetni, mert ugye már a latin korból tudja a kedves közönség, hogy az „ismétlés a tudás anyja”.

14 *Cours de philosophie à Paris*, Grandes Chroniques de France, XIV.század.

Lectio.15

Az órákon a magiszter fölolvastott és kommentált, a diákok passzívan hallgattak: ezt nevezték *lectionak*. Volt, amikor a diák olvasott fel és ő is kommentált, ez a *determinatio*. Harmadik lehetőség a *disputatio*: a diákok együtt egy szöveget kommentáltak, miközben a tanár hallgatja őket.

A vizsgák után a diákok *gradust*, rangot kaptak. A vizsgáknak pontos, előre megszabott keretei voltak, és sokba kerültek (már csak azért is, mert egy-egy vizsga után, nagy mulatságokat kellett rendezni, a barátoknak és a tanároknak ajándékokat is adni). A vizsgák első szakasza már decemberben lezajlott. Ekkor a diák még csak saját tanárával került szembe, vele kellett vitáznia. Tavasszal aztán egy zsűri kérdéseire kellett válaszolnia, és ezt hívták „baccalaureatus”-nak. Itt az órán átvett tananyagról kellett számot adnia a diáknak. Még tanítania is kellett, hogy lássák, azt tanítj-e, amit saját maga itt megtanult (a Középkorban a kreativitás, a tanári pályán, nem volt elterjedt; azt tanította a diák, amit saját maga tanult; csak az előadásában, a beszédében, tudott más lenni, mint tanárai). Utána volt egy, a *determinatio*-ra hasonlító (azaz a diák maga olvas és kommentál), vizsga. Ez után lett a diákból „bachelier”, tanár képzős. Ha már 5-6 éve egyetemre járt a diák, akkor automatikusan megkapja ezt a címet, vizsga nélkül is.

A *disputatiokon*, a beszélgetéseken, a *baccalaureatuson* átjutott diák vettek részt, az eddigi passzív, hallgatói pozíciójukat aktívra cserélték. Ez egy kötelező lépés volt a *cursus studiorum*-ban, a tanulmányok folyamatában. Az első diploma, a *baccalaureatus* nélkül nem lehetett megkapni a 2-ik diplomát, a *licencio*-t. A *licencio* valójában egy engedély volt egy kemény és alapos vizsga után, hogy a diák iskolát nyithasson, és ott ő taníthasson, bárhol a világban. Az 1215-ös szabályozás előtt bárki szerezhetett ilyen engedélyt az egyháztól. Ettől kezdve viszont kizárólag az egyetem adhatja ki ezt a diplomát. Ez is segítette, hogy az egyetem az egyháztól elszakadjon, és mint önálló testület, létezzen, bár mindenhez pápai engedélyre volt szüksége.

Tovább tanulási lehetőséget a doktoratus megszerzése adott. Ehhez legálabb 20 évesnek kellett lenni, és a két vizsga, a *licencio* és a doktorandusz között, legálabb 6 hónapnak kellett eltelnie. A *doktor* szó egyenlő a *magiszter* szóval. A jogot végzeteket egyre inkább „doktor”-nak hívták. A teológusok, a művészek és az orvosok megtartották a magiszter címet. A doktorandusz vizsga a következő képen folyt: egy öt tagú zsűri előtt (négy magiszter és az ötödik, az egyetemi kancellár) kellett felolvasni és kommentálni egy szöveget, aztán válaszolni a kérdésekre. A *Grande Ecole*-ok (*Ecole Normale Supérieure*, *Ecole Polytechnique*, *Ecole Centrale*, *Ecole des Mines*...) vizsgái ma is ilyenek. Ezek után következett a *collatio*-nak nevezett ünnepség, ahol a diák szabadon választott témáról tartott előadást, aztán egy megadott teológiai, jogi vagy tudományos kérdést kommentált. Végül megkapta a kancellártól a birettat (sapkát vagy kalapot) és a cappa-t (ruhát), egy gyűrűt, és a diplomáját. A doktori címet azonban csak hat hónap múlva kapta meg, amikor első óráját tartotta.

15 *Liber ethicorum des Henricus de Alemannia*, XIV. század, Berlin

Vizsga a párizsi egyetemen.16

Új egyetemek, új útvonalak Olaszországban.

A diákok hosszú évekig maradtak idegen földön. Sokszor több évről, akár tízről, is szó lehetett. Közben otthonról levelekben, közvetítők által, kaptak hírt. Ritkán mentek haza. Amikor végre meglett a várva-várt párizsi diploma, nem maradtak tovább: irány az anyaország! Összepakoltak, könyveket vittek magukkal, ötleteket, tapasztalatokat és sok-sok ismeretet. Ott aztán tanítottak.

A 14-ik század közepén, 1347 (a prágai egyetem megalapítása) óta megszorodtak az egyetemek a Rajnától keletre, a german és szláv nyelvterületeken is. Ekkor már főleg a közeli egyetemekre mentek a diákok. Csak az igazán gazdagok vagy nagyon tehetségesek folytatták a vándorlást a hírneves nyugati egyetemek felé. Párisból is elfogytak a külföldiek. A régi központok, Párizs, Oxford, Bologna, megtartották elsőrangúságukat, de újabb egyetemek, Leeuwen vagy Prága pl., nagy prestige-nek örvendtek. A *peregrinatio academica* útvonalai egyre bonyolultabbak: már nem egy „egyszerű” oda-vissza, otthoni kislalu-egyetemi nagyváros, útról volt szó, hanem egy „grand tour”-ról, egy nagy utazásról. Egy-két hónapot töltött most már csak a diák egy helyen, aztán összecsomagolta kis tarisznyáját és tovább vándorolt. A tudásvágy mellett megjelent az utazási vágy is. A diák világot akart látni. A 15-ik század felé már végetértek a nagyobb háborúk és járványok. Európa térképe stabilabbá vált. A középkori, szürke, esős Párizs sok diákot veszített akkoriban, akik az Alpokon túli vidékek felé tartottak: a Reneszánsz napja délen, a színes olasz városok felett, kelt fel.

HORVÁTHY, Sára: Paris, the Medieval University Center

This paper was presented at the meeting of the Hollandiai Mikes kelemen Kör on the 14 April 2013 in Vianen, the Netherlands. It is a vivid presentation of the life of university students in Paris in the 13th century.

16 *Doktorandusz gyűlés Párizsban, Reneszánsz.*